

Соколёнок

5/2019

сентябрь - октябрь

Кару

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛІ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

ГЪЪРМЕТЛУ БАЛАЯР!

Ингъе, мад зул атана агакъна. Гъар са цуъкведи чаз вичин атир пайзава. Гъар са тарци чаз вичин бегъерар гузва. Куън патални мад са цийи кълелдай йис алукънава. Ацлай чантаяр гваз куън мектебдин рекъева. Муаллимди гузвай гъар са тарс са чирвал, са тежриба жезва.

«Кард» журналдин чантаярни яцлу хъанва. Чи писателри куън патал цийи гыкаяярни, шиирар, маниярни имучамучаяр кхъенва. Амма «Кард» журнал жкетрик квай «ша талгъайла къведай яру Малака» туш. Адаз гъар са кваллиз багъа мугъман хъиз атун хуш я. Гъавиляй куъне «Кард» журнал кхъин рикълелай алудмир. Диде-бубадин рикълелни хкъваш.

Квел гзаф рикІ алай, куъ патав къвез къарайсуз тир «Кард».

Стан Сулейман Вос аялоу

(Рикел хкунар)

– Чун лап гъвечи аялар тир, – лагъана Агъа Стадила тир Гъажимегъамед Алиметова. – Са сеферда чун багълара кьугъвазвай. Зи гъвечи стха Абдулкъасима чалай са тимил яргъал хъиз, лопатка чилик хуькуьриз, вичи-вичиз шиирар лугъузвай. Багъдин патав гвай рекъай виниз хквезвай члехи шаир Сулейманаз адан гафарин ван хъана. Ам гирведилай багъдиз гъахъна, чаз муькьва хъана, Абдулкъасиман вилик цуквал ацукъна.

– Заз вуна лагъай гафар гзаф бегенмиш хъана, – лагъана Сулейма-

на, – абур ваз нивай ван хъайиди я?

Шапрусдин гумади тимил кьиб янавай лацу спелрикай адан ачух чин акурла, аялдиз шад хъана.

– Абур за туклуьрай члалар яман, – регъуьз-регъуьз лагъана Абдулкъасима.

– Халудиз садра хълагъ кван а гафар.

Абдулкъасима лагъана:

Гъажимирзе ва Исмаил
Ацукъна са дакларда,
Сада садан чин чухваз,
Чпи чеб гъакI кукIварда.

Са кьве югъ алатайла, шаир мад чи патариз хтанай. Ада жибиндай са чар пул акъудна, чи стхадив вугана ва лагъана:

– И пулунихъ бахди квез нафт, чай, шекер ва амайдахъ дафтарар къачурай. Эгер вавай мад ихътин чІалар туькІуьриз хъайитІа, тадиз зи патав ша.

Абдулкъасима хейлин шиирар туькІуьрнай. Ам гьар сеферда чІехи шаирдин патавни фидай. Шаирди чи стхадиз меслятар къалурдай...

Абдулкъасим, ругуд лагъай класда кІелдайла, кІевиз азарлу хъана, къена...

– Зунни зи стха Насруллагъ, – рикІел хкизва шаирдин стхадин хва Несредин Эседуллаева, – я диде, я буба амачир етимар яз, гзаф вахтара чи ими Сулейманан кІвале жедайбур тир.

Са нянихъ чун вири кІвале ацукънавай. Геж хъиз Сулейман ими хтана. Чиг ацукънавай кІурт хкунихъ куьрсарна, ам пичинин патав ацукъна.

– ГьикІ хъана, къужа, вун кье геж хтана хъи? – хабар къуна Айна бахади.

– Багълара къекъвезвайла, къари, заз аял шехъдай ван атана, – лагъана, ухът аладарна Сулеймана, ихтилат давамарна: – Фена килигайтІа, чи Шихрагъим я. Тарцяй аватна, етимдин гъил акъатнавай. Язух атана, тухвана Къулан СтІалдал, жерягъ Мегъамед-Шерифав хутаж туна...

– Зун юлдашарни галаз школадиз физвай, – рикІел хкизва профессор А.З.Эфендиева, – чаз Сулейман бубани Айна диде чпин кІвалерин вилик акъвазнаваз ва абурун виликни са къадар аялар кваз акуна. Анал Сулейман бубадини Айна дидеди аялриз гьар садаз тике фуни са кІватІ мехкІуьт гузвай. Сулейман бубади зазни эверна, лагъана:

Яргъаз фимир, Абдулбари,
МехкІуьтдик ква медни гьери.
Садра къачу вуна и кІватІ,
Хъсан жакъукъ, ая закатІ.

Зи стха Юсуфаз ада икІ лагъана:

КичІе жемир, сив къацІуда,
МехкІуьт тІуьрдан къил ацІуда.
ТІуьна куьтягъ на и мехкІуьт,
КІелдайла къил тахъуй ви куьт.

– Сулейман бубади гьар аялдиз са бенд лагъанай, амма абур зи рикІел аламач. За квез са маса дуьшуьшдикайни ихтилат ийида, аялар.

Са нянихъ чун Сулейман имидин кІвале ацукънавай. Айна бахади чи вилик суфра эцигнавай вахтунда, ракІар ахъайна, шаирдин хва Мирзеюсуф хтана. Суфрадал алайди анжах чичІекарни турпар тир. Мирзеюсуфа вичив гвай чанта ахъайна, адай цІикъвед къвед акъудна.

– Ажеб хъана, – лагъана Айна бахади, – за тини ишинда, рушари къветер чухурай. Вижевай са хинкІар ийида чна.

– Дуьз меслят я, – лагъана Сулейман имиди. – Алад, куьн кардив эгечІ, за и къветер кутугай къайдада пайда... Зи хзандихъ авай-авачирдак етимрин пайни квайди рикІелай алудна виже къведач эхир... Дадашан Къазимегъамедан аялриз – кье къвед. Назлу эме зи бубад вах я, вични чи хуре виридалайни яшлу кас я. Адаз къилди са къвед. Амуькна вад къвед. Чунни цІуд кас. ГьакІ хъайила, къведаз – са къвед! Инал чна чичІекрихъин турпарихъ галаз фу недайвал тир. Абурун ериндал зур къвед жагъун – им еке бахт я. Тушни, аялар?

Чна вирида разивилелди къилер галтаднай...

Нувкі

Нувкі атана циви-цив гваз,
Ацукьна тарал.
Луварилай чиг кІвахьиз,
Гуьрчег я марал.

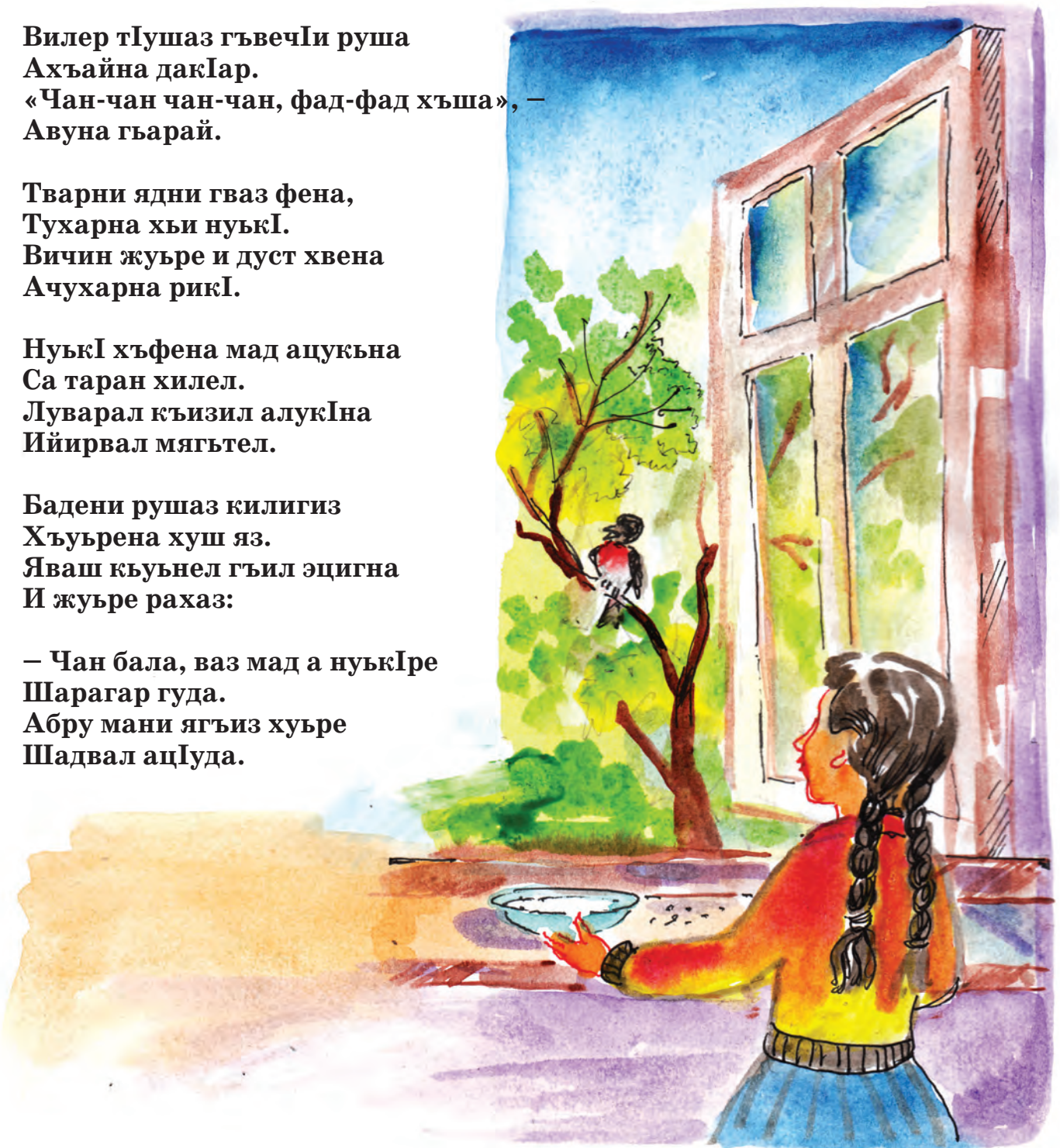
Вилер тІушаз гьвечи руша
Ахъайна дакІар.
«Чан-чан чан-чан, фад-фад хъша», —
Авуна гъарай.

Тварни ядни гваз фена,
Тухарна хьи нувкі.
Вичин жуьре и дуст хвена
Ачухарна рикІ.

Нувкі хъфена мад ацукьна
Са таран хилел.
Луварал къизил алукина
Ийирвал мягьтел.

Бадени рушаз килигиз
Хъуьрена хуш яз.
Яваш кьуьнел гъил эцигна
И жуьре рахаз:

— Чан бала, ваз мад а нувкіре
Шарагар гуда.
Абру мани ягъиз хуьре
Шадвал ацІуда.

Ишелра туна

– Я бала, лагъ вун вучиз
Ксузвач йифиз?
Гъеле ама вун гъвечиз,
Гъам гумир рикиз.

Буба квализ хкведа
Къазалмиш авур.
Къенфетар нез хъуредат,
Чи шадвал акур.

– Я чан диде, кац амач,
Гъа зи рик алай.
Цурани чи гъач амач
Шанкурни галай.

Са еке къиф зирек яз
Къекъезва квалет.
Суфралдай фу акадриз,
Ялар тваз килет.

Зазни пис-пис килигда,
Пацар цава къаз.
Къапунал тиш эцигна,
Фуп-фуп-на нек хъваз.

Киче я заз, квадра ам,
Къве гъилив къуна.
Тамир на зун чухваз къам,
Ишелра туна.

Межид Гъаџиев (1929-1985)

Лезги жемятдин арада еке машгървал къзанмишай бажарагълу писатель. Республикадин гьукуматдин премиядин лауреат Гъаџиев Межид Жирасович 1929-йисуз Догъузпара райондин Къурушрин хуьре дидедиз хъана.

Хуьруьн мектебдила кьулухъ Гъ.Межида Каспийск шегьерда авай пешекар училище ва ахпани Москвада М.Горькийдин тIварунихъ галай Литературный институт кьутьягна. Махачкъалада лезги газетдин, радиодин, «Дуствал» жур-

налдин редакцияра кIвалахна.

Писателдин сад лагъай гьикаяйрин кIватIал «Жегьил уьмуьр» тIвар алаз 1956-йисуз чапдай акъатна. Гуьгъуьннин йисара ада са жерге повестар ва «Им къван, имни терез» роман кхъена.

Писателдин эсерар Дагъустандин ва урус чIалариз таржума авунва.

Писатель Гъ.Межида вичи Дагъустандин ва урус писателрин эсерар, абурукай яз Расул Гамзатован «Зи Дагъустан» ктаб лезги чIалаз элкъуьрна, кIелдайбурув агакъарна. М.Гъаџиева лезги гьикаят девлетлу авуник ва вилик тухуник еке пай кутуна. Ам Республикадин СтIал Сулейманан тIварунихъ галай литературадин премиядин лауреат я. Писатель 1985 лагъай йисуз чавай къакъатна, амма адан жанлу яратмишунри гъамишаллугъ яз хайи халкъдиз кьуллугъзава.

Жанавурдикъ галаз дяве

Экуь-вили цава шахтадин цIерекIвар къугъвазва. Гьулдан хъиз тIарам аяздин вилик ракъинин нулар ажуз я. КIвалай экъечIай касдиз гъасятда вичин нер цIрай хъиз жезва ва нефес къачун четин я, къецIил чкаяр уьлгуьчди хъиз аязди атIузва.

Накъ меслят хъайивал Пеленг юлгъундин кIанчIар ягъиз къамишлухриз рекъе гъатна. Чими кIуртунин винелай тIарамдиз кутIунвай гъаркъуь чIулуник хци авунвай нажах кутунва. Винел пата муркIадин къат къунвай живеди ракъиник гуьзгуь-

ди хъиз нур гузвай ва гъавилай вилер ахъайиз жевачир. Амма Пеленгаз вич физвай пад чизва ва бачIах бармак вилера туна, ада йигиндиз виликди гьерекатзава. Гъар кам вегъейла шуьшедин сесиналди хазвай муркIадин къелечI къат, аквар гъаларай, пака мад тIарам хъжеда, вучиз лагъайтIа санихъай ракъини жив хъуьтуьларзава, санихъайни аязди такьур хъийизва.

Къе вичин кефияр са къадар къумбар яз гъисс ийизвай Сабир буба, исятда Пеленган геле аваз фена вичивай жедай къван кIанчIар хкида

лугъуз, кІвачин хъанва. Фимир лугъуз гзаф алахънатІани, ам вичин гафунал кІевиз акъвазна. «Куън нагъахъ зи сагъламвилин къайгъуда ава, – лагъана ада, – за вуч ийизватІа заз хъсан чизва!» – Къуъзудахъ галаз гъуъжет къиле тейла, бригадирди адавай Пеленга янавай кІанчІар къилди харайриз кІватІун тІалабна. Къуъзудан гъалдикай бригадирдиз хабар тир.

– Са кІеретІ хпериз яд гана, чунни кІарасар хкиз фида, – лагъана ада.

Кавалдиз ухшар вичин гъяркъуъ кІуртунник чуънуъх хъана, Сабир буба Пеленган гелел экъечІнамазни, адан кІеви дуст, са вил авай Ругъва иесидилай вилик элячІна. Таниш инсандин геле аваз феи ада са герендилай Сабир буба хейлин гугъуъна туна...

Сифтедай Пеленгал гзаф гуж акъалтна. Им адаз къуват бес жезвач лагъай чІал тушир. Эхъ, къува тар адаз екебур ава. Сад лугъудайди, ишигъламиш хъанвай живеди адан вилер тухузвай, къвед лугъудайдини, яцІу бегълеяр алаз адавай нажахдив кІвалахиз жезвачир. Абур хутІунайлани, гъилер аязди кармашзавай. КІвалахдин хейлин вахтни юлгъунрин кІанчІарин пунар мурк къунвай живедикай михъи авуниз серф жезвай.

Са куларикай масадал физ, Пеленг къвердавай вичин кІвалахдин ашкъида гъатна. Адаз гила чими хъана, хъуъкъверин къилерик квал акатна. Вичин кардилай гъейри гила са куънин гъакъиндикайни ада фикир ийизвачир.

Гъа икІ хейлин вахт алатна. Юкъ агъузна кІвалахдай къван адан далуда тІал гъатна ва ам са живзи ял ягъун патал тик хъана. МуркІуцІар куърс хъанвай спелрикай гъил аладарна, бармак тІимил пеляй акъудна, ада агажнавай вилер ишигъди атІуз кичІела аставилелди ахъайна.

Бирдан адан вилер экъис хъана: тек пуд камунин мензилда адан вилик къве жанавур акъвазнавай. Абур, хеб туклунал вил алаз акъвазнавай гишин кицлер хъиз, къайи ва азгун вилер Пеленгаз сухна, вилик кIвачер чиле акIурна хкадариз гъазур хъанвай. Чехи жанавурдин гъуьргъуь чулав пIузаррин арадай фадлай ивида гъахъ тахвунвай ва жакъ-жакъиз сад-сада акъазвай, муьрхъуь къунвай кIирер аквазвай. Аязди такъурнавай хъиз агаж хъанвай абурун къваларилай башкIул-башкIул хъана чIар фенвай. «Гишинбур я! — им Пеленгаавур сифте хиял тир. — Ажалдихъайни кичIезмайбур туш!» Куьгъне чIарни гъеле гадар тавунвай и вагъшийрин къисмет цIи писди хъайиди ашкара тир. Гъавиляй абур исятда гъам хаталу, гъамни авай-далайни вагъши тир. Бала жанавур дидегилай са зур камунин къулухъ акъвазнавай ва мукъвал—мукъвал сабурсуздаказ дидедиз килигзавай. Гъелелиг ада дидедин ишара гуьзлемишзавай жеди.

Тежриба авай чубанди йигиндиз гъерекат авуна. Пеленга вичин бачIах бармак гъасятда чапла гъилел гъалжна, бегъле гадарна, эрчи гъиле нажах кIевиз чуькъверна, юкъ тIимил агъузна. Гъа и легъзеда зайифдиз цIугъ авуна диде жанавур чубандал гадар хъана... Гила адан бармак алай гъил жанавурдин сиве авай.

Юкъвал къван живеда акIанвай юлгъунрикай далу пад хуьн патал са куьмекни хъун мумкин тушир. Гъеле ихътин гъужумар такунвай гъвечIи жанавурди цIугъиз, элкъвез, къулухъай гадариз кIуртунин этегар къаз ахъа хъийизвай. Мад касни авачир и къери къамишлухрин къене, мекъи гъавада каш алатнавай ажугълу жанавурдинни, хъиле гъатна «гъай, гъай!» гъарайзавай Пеленган ванер сад-садак акахънавай.

Гъар сеферда гъарай гайила, Пеленга нажахни кардик кутазвай. Амма жанавур икъван вахтарилай гъиле гъатай гъуръч ахъа хъийиз акъван ахмакъ тушир. Нажахдин ягъунрикай вич хуьн патал ам чубандин гъил сивеваз гагъ инихъ, гагъ анихъ гадар жезвай. Сив ахъа авун гъич хиялни ийизвачир.

Эхирни жанавур хурухъди жи-веддал ацукъна. Пеленгни гъил гъеле адан сиве амаз гъадахъ галаз метерал ярх хъана. Яргъал вахтунда сиве къртунилай гъейри са затъни гъат тавуна пехъи хъанвай гъвечли жанавурди, гила къвердавай Пеленган къртунин къуьнерилай, хииверилай къаз, падзавай. Къртуник сагъ чка кумачир. Чапла гъил ярх гъанвай жанавурдин сиве авай, муькуь гъил анжах юзурдай къван юргъун хъанвай Пеленгаз гъвечли вагъши гила артух хаталу тирди чизвай. Мад адавай са затъни ийиз жезмачир...

Са вил авай Ругъва гъич ампъни тавуна куьмекдиз атана ва сиве къртунин пине авай гъвечли жанавур жанлу кицъин пацарик мус акатнатла, чубандиз чирни хъанач. Адан юргъун хъанвай гъил яна галудайди хъиз нажахни аваз куьрс хъана.

Сабир буба са легъеда серсер хъана амуькна. Ахпа ам игътиятлудаказ Пеленгаз муькьва хъана амуьк-

на. Пеленг гъил жанавурдин сивяй ахкъудиз алахънавай. Къуъзуда анжах гила къатана. Ада нажах къачуна фадлай къенвай жанавурдин къашкъадиз вегъена. Ахпа гъадалди рехъвер рехъверивай къакъудна, Пеленган гъил азад хъвуна. Жакъванвай бармак алай гъиле тал гъатнавай, къил къанвай. Сабир буба гила тамамвилелди вич-вичел хтана. Ам гъиле нажах аваз къегъалвилелди къуд патаз килигна. Жанавур живеда акурна адахъ галаз силис-суал ийизвай Ругъва акурла, къуъзудан чурудани кваз хъвер гъатна...

И югъ чубанри чпин сувар яз гъисабна. Чубанар патал чара авунвай чуру хиперкай сад алажна. Сабир бубадини юлгъундин тваларикай шишер гъазурзавай. Ругъвади ракарин вилик вичин пай тади квачиз незвай. Адет тирвал, жанавур къуркициз гъерен тум гун лазим тир. Амма и лапагрихъ тумар галачир. Ругъвадал анжах са куьк тике гъалтна

Клетлен Хат / авай писатель

Хизри Ильясов яхул члалал кхъизвай писатель я. Шииррилайни гьикайрилай гьейри ада илимдални кIвалахзава. Ам кьве сеферда Илимдин доктор тIвар кьачунвай, вичихъ чапдай акъатнавай монографияр авай хейлин илимдин макъалаяр кхъенвай алим я.

Литература яратмишунин рекъе адан хатI кьетIенди я. Адан шиирар адетдинбур туш. Поэзиядин члалалди прозадин шиирар я.

Мад са тереф, Хизри Ильясова вичин яратмишунра рикI алаз хайи лакрин фольклор ишлемишзава, фольклордин бинедаллаз аялар ва чIехибур патал риваятар, кьисаяр, жкетар арадал гьизва. ГьакI тирди куьн инанмиш хьун патал агъадихъ чна квез Хизри Ильясова прозадал кхъенвай са шумуд шиир гузва.

Имни мукъвара 60 йис жезвай бажарагълу писателдиз «Кард» журналдин патай са гьуьрмет хьурай.

СтIал

Хизри Ильясов

Агъ, стIал,
Ви дубнья тир океан,
Лепе вин кIвал тир.
Гадар хъана кьерехдал
Зарб лепе,
ЧкIана стIалар гьарнихъ.
Язух стIал,
КIваливай, къавай хъайи,
Магьрум хъанвай
Океандин лепедихъ
Тек стIал,
Кужумзавай кьумади,
Вуж акьурай гъавурда?
Ни кьатIурай заланвал
Ви гьамунин сузрадин.

Африкадиз кІуртар алаз фейитІа,
Хъуьредачни инсанар?
Гатун са къат
Перем аваз далуда.
Сибирь патаз фейитІа,
Хъуьредачни инсанар?
Шад мехъерик
Шехъдай касдал
Вучда хъуьруьн тавуна?
Хъуьруьн женни
Багъри къена,
Яс авайла гъамуна?
Гъавиляй чаз чІехи тарс
Тунва – веси бубайри:
Вахтни чка чирна рахух
Амал гъана тубайрал.

Къве багъа затІ:
Сад илим я,
Сад сагъламвал бедендин.
Инсан патал важиблур,
Къилинбур.
Илимди руьгъ сагъарзава
Руьгъдини беден!

И дуьнья чи накъан югъ я,
Пакадин югъ я и дуьнья.
Мукъаят хъухъ, бедгъавая
Физ тамир ви къенин югъ!

ГИШИН КАМ

– Диде, диде, чи кализ гишин хъанва.

– Ваз вуч чида, хва?

– Де ша, килиг. Ада къванер незва. «Гишинда къванни неда» лагъай мисал гъахъ жезва.

– Мисалдал гъубжет алач, чан хва. Амма за гъаятда авай чепрекъадал са гъаб къел кІвадарнай, гъавиляй кали чепрекъадиз мез гузва.

– Бес къел тІурда ядни хъвана кІандачни?

– Эхъ, хва. Гила жува ам вацІал гъала, хъурай вичиз тухдалди яд.

ТЕК ЦУБК

– Диде, тарари цуьк ахъагъайла вуна гатфар жедла лагъанайни?

– Эхъ, хва.

– АкІ ятІа гатфар мукъвалла. Чи айвандик квай челегда цанвай тарци цуьк ахъайнава.

– Я хва, са цуькведивай гатфар гъиз жедани? Гъеле хъуьтІуьн цІиг я, гъаваяр къанма. Чими тахъанмаз цуьквери чаз чпин чинар ачухдач.

– Бес чи цуьк гъикІ ачух хъана?

– Зун адетдикай рахазва, хва. Амма гъар са карда кІвенкІвечияр авайди я. Чи цуьк гатфарин чархачи я. Ада чаз рикІе гатфар хуьз чирда.

Севрен Хтул

– Чехи буба, – лугъзва Мурада, – вун кавал къачуна айвандик вучиз физва, ваз кІвале къулай чка авачни?

– Зун сев я, чан хтул, кавални – зи магъара.

– АкІ ятІа, зунни вахъ галаз кавалдик ксуда ви магъарада. Вун сев хъайила, зунни севрен хтул жезвачни?

Цициб – кака

– Я, Мурад, ви къилиз акъул мус къведа, чан хва?

– Тарсар кІелайла, чан малим.

– Бес вучиз кІелзавач вуна тарсар?

– Акъул авачирвиляй, чан малим.

– АкІ хъайила вуч авуна кІанда?

– А суалдиз гълелелиг садавайни жаваб гуз хъанвач, чан малим, «Цициб – кака» хътин месела я ам, цициб тахъайла кака жезвач, кака тахъайла цициб. Гъм сифте я, гъм ахпа садавайни лугъз жезвач.

Гьарса квалле со адет

– Мурад, ваз кыл туклуьрун вуч ятла чидани?

– Чида. Хуьре мехьер авайла дидени, вахни гуьзгуьдин вилик кыл туклуьрна квалляй екьечизава.

– Вун авам я, тха. Кыл мехьерик фидайла ваь, мехьерикай хтай пакадин йикъуз туклуьр хьийизвайди я. Вични бубади. Дидедизни вахаз ам гьич гережни кьвезвай кар туш.

– Ам куь кваллин адет я жеди, чи квалле чи адет ава, дуст кас.

Диде Хкведос

Пич кузвай чими ківале Керим япар галай бармакни алукина ктаб келиз ацукьнава. Гъвечи стхади адавай хабар къазва.

– Бармак вучиз хтундач, Керим, ви къилиз мекъи яни?

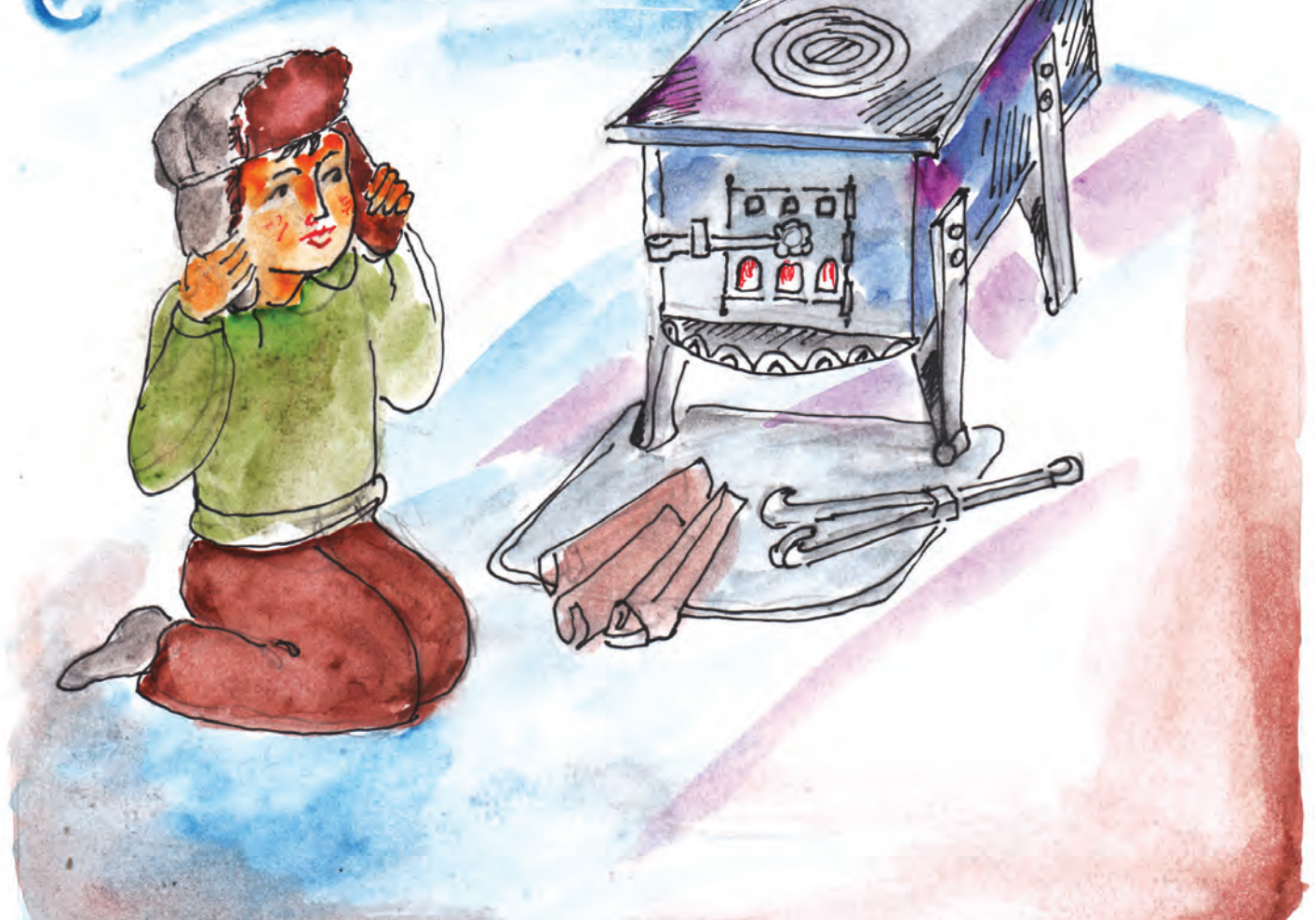
– Мекъи вучтинди я, чимивиляй зи пелез гъекъ акъатнава.

– Хтун куздач?

– Кичевал женнетдай атай затІ я, стха, киче я заз.

– Киче нихъай я жуван ківале?

– ГъикІ нихъай, бес диде-бубайрин собрание акъалтІайла диде ківализ хкведачни? Ахпа зи къилиз жедайди заз чизвачни къван?

– Диде, ша чун Рагъман халудиз килигиз финн.

– Ам ви рикел гьикI хъана атай кар я, чан хва?

– Бес фицякъра на лагъначирни, стха кьейи Рагъманан къуьн галатнава. Заз са къуьн галай халу зи яшинда... акурди туш.

– Яда, Мурад, алад фена Агъмед халудиз эвера, за ша лугъузва лагъ.

– Я дах, кьве кIвач са башмакъда акIанвай ам гьикI кьведа?

– Ам ваз ни лагъана?

– Накъ гъадан папа, Секинат халади лугъузвай. Захъ ягъазвачтIа бахдивай хабар яхъ, гъадазни ван хъана.

– Я, Мурад, вуна Керим вучиз гатана, куьн дустар туширни?

– За адаз дуйдгъвер алай фу теклифна. Вуна зун къекъверагдай къазвани лугъуз, ам зал гъутар гваз атана.

– Вуна фу гуз адаз кIвале фу жегъизвачни?

– Чидач, дах. Амма шумудра гъабурун дакIардин кIаникай фидайла «Я хва, гъикъвен вуна зи къил неда» лагъай гафарин ван къведай.

– Яда, вуна куьз хкадарзава?

– Руфун тухвилай, халу.

– Яда вуна куьз хкадарзава?

– Бедендиз мекъивилай, халу.

Маці-Маціак- Маціахай

«Утка» лугъуз уьрдегдиз,
«Будка» лугъуз демекдиз,
Къунши гада рахазва
«Бочка» лугъуз челегдиз.

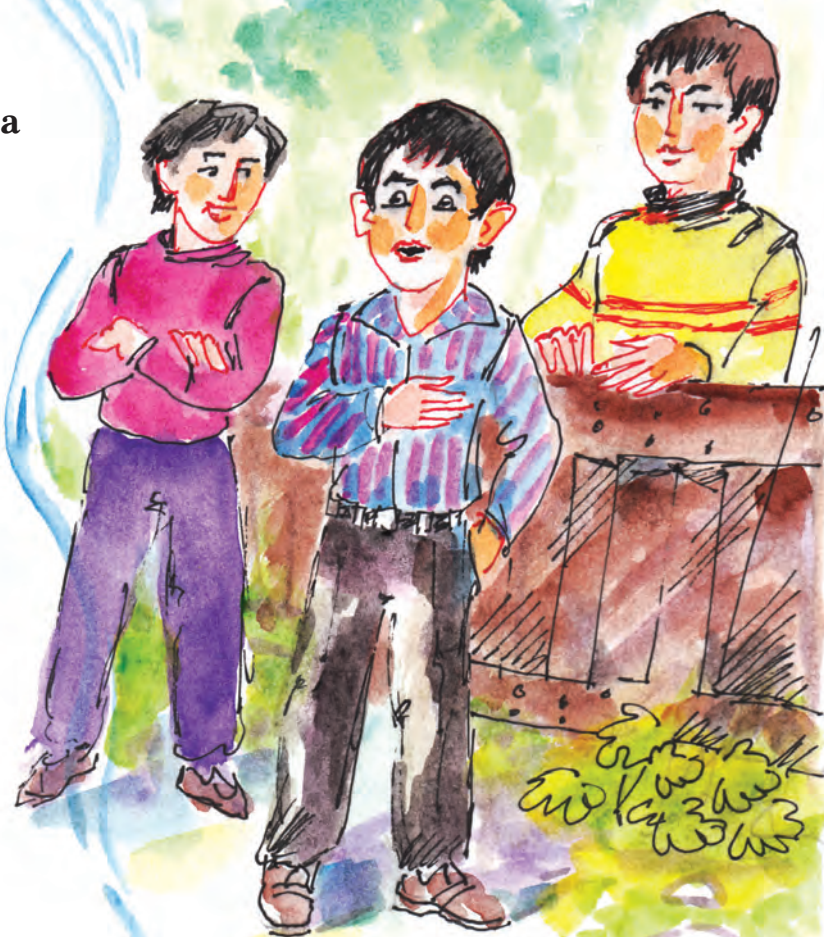
«Мама» хъана дидедкай,
«Время» хъана вядедкай.
КІватІар гьалчиз къугъвазва
«Снежки» лугъуз живедкай.

«Бутерброд» лугъузва
Дуьгъвер алай фаз ада.
Шегьерда са варзни зур
Акьудналда шаз ада.

Я Маці-Маціак-Маціахай,
Цал хъуьрезва ацахъай.
Аци-Баци хилелай
Аватзава акъахай.

НуькІ халадиз хъел ава:
КІватІ хъийизва чемберар.
Вахъ цаварин мел ава,
Чахъ – хкетрин гьебеяр!

Я Маці-Маціак-Маціахай,
Келле – «башка» какахъна,
Перпиці хапІа алахъна,
Гафар квахъай къам чухух,
Аман, гьикІин, аман ухъ,
Къей Маці-Маціак-Маціахай!

Лекъре вучиз далудал нуькIер къазва? ХЪАЙИ КАР

Тамсидин
Абмеджанов

Дагълара чубанриз, ара-бир ан-риз экъечIавай гъурчехъанриз, туристриз лекърен луварал хкаж хъана, цавун аршда сирнавзавай хуьруьн нуькIер, низ чида, шумудра акунатIа!

– Яраб, им вуч сир ятIа? Белки лекъре, вичин луван гъвечIи стхярни вахар цавун къакъан бушлурриз къалурзаватIа? – лугъуз, шаклу жезва гзафбур.

И кардихъ къетIен сир ава. Дяведин ва гуьгъуьнин йисара Къурагърин юкъван школада, районда сифте яз Ленинан орден къачур яшлу муаллим Ибрагъимов Ибрагъима («Шейх») сифтегъан классра тарсар гана. Рагъмет хъурай вичиз! Гзаф акьуллу, камаллу, итим тир. Ада чун, сад лагъай классдин аялар, алахъай йикъара, хуьруьн патав гвай Мухак дередиз тухудай. И дередин къиле къетIен дагъ, тIебиатди вили мармардикай яратмишнавай «Къван хъайи свас», адан кIане рагай акъатзавай НуькIрен булахава. Абурухъ тарихдин еке къисаярни ава.

Садра чаз Ибрагъим муаллимди Къван хъайи сусакай ихтилатдайла, КIекIен дагъдихъай са еке лекъре чалди лув гана, атIа патал алай никIин рувал ацукъна. Гъасятда адан далудал са луж хуьруьн нуькIер алтIушна. Лекъ, гъабурни лувараллаз, хкаж хъхъана. Ада, чи къилелай чарх яна, Архъулин дагъ

галай терефдихъ лув гана. Чна и кардиз артух фикир ганач. Лекъер, нуькIер, маса ничхирар, къушар чаз гъар юкъуз аквазвай эхир.

– Килиг, килиг, аялар! – лагъана Ибрагъим муаллимди, чаз лекъ къалурна. – Фукъиранар далудаллаз тухузва. Са гъина ятIани гиликъай гъайван ава. И гишила авай нуькIер ада гъа чкадал тухузвайди я.

Чун мягътел хъана, гагъ цавай физвай лекърез, гагъ вичин сивиз килигиз акъвазнавайди акурла, муаллимди чун мад гъавурда тваз башламишна:

– Лекърез, балаяр, пуд километрдин цавай чилел вуч алатIа, дурбуйрай хъиз, аквазвайди я. Къени адаз са гъинал ятIани як алаз акунва. Вичи ада гиликъай як незвайди туш. Лекъ гзаф викIегъ, акьуллу, такабурлу къуш я. И нуькIер тухарина, белки, ада вичиз суваб къазанмишзава. Куьнни, гъа лекъер хътин дирибашар хъухъ!

ЧУРУ ЛАЦУ РЕГЪУЪХБАН

(Хкет)

Хъана къван хъанач къван са регъуъхбан. Адахъ пуд хвани авай са рекъвни. Регъв тарифдин регъв тир, акъваз тийиз ківалахдай регъв тир. Гъуър ацукъдай къван регъуъхбандин чуру гъамиша лацу тир. Амма уьмуър акъваз тийиз физвай затІ я. Йисар фена, регъуъхбанни агъа дунъядиз фена.

Ацукъна пуд стхади веревирдер ийиз. Къве чІехи стхади регъв пуд патал паюн теклифна. ГъвечІида пудани санал ківалахайтІа хъсан я лагъана.

Са икърардал татай стхайри эхирни регъв пуд чкадал пайдайвал хъана.

– Заз буба хъиз чуру гъуъреваз яшамиш жез кІандач, – лагъана чІехи стхади, – за яд авай турба хкъзава.

– Зазни лацу чуру кваз къекъвез кІандач, – лагъана къулан стхади, – за къав хкъзава.

Амай регъв гъвечІи стхадин патаз акъатна.

– Чуру лацу хъайитІани, руфун тух жеда, – лагъана гъвечІида.

ИкІ меслятна пуд стхани чпин везифайрив эгечІна. Гъа икІ са къадар вахтар фена. Эхирни чІехи стхадин къили ванна. Регъуън доход вири гъвечІи стхадиз жезвай. Яд авай къанав михъзавай лапаткани са патахъ гадарна, ам къил туйкІвей патахъди фена. Фена, фена, са хуър алатна, къвед лагъай хуър алатна, атана са дагъардив акъатна. Дагъардин гирведал са аждагъан къатканвай.

– Салам-алейкум, аждагъан буба!
– РикIивай салам гузватIа, вазни салам. Гила лагъ кван, ваз хкетар, манияр чидани?

– Ваъ, чидач.

– Хкетар, манияр тийижибур не-дай адет ава, бейкеф жемир, – ла-гъана аждагъанди гада туькъуьмна тада.

Къулан стхани вичин пешедикай рикI хана гъа чIехи стха фейи рекъяй фена, ва са арадилай гъамни ажда-гъандин руфуниз аватна. И агъвалат акур гъвечIи стхадивай къарай хуьз хъанач, ам стхайрин суракъдиз ре-къе гъатна. Яргъал-мукъвал гъамни аждагъандал дуьшуьш хъана.

– И вун авай дагъар хътин дерин, гъяркъуь салам гузва за ваз, ажда-гъан буба, – лагъана гъвечIи стхади.

– Яда, заз вун акунмазди туьх-къуьмиз кIанзавай, амма вуна салам гайи саягъди вун хвена. Гила лагъ, ваз хкетар, манияр чидани?

– Гъун бес, чир жечни? Хкетар-ни чида, маниярни чида, хейлин маса затIарни. Лагъ ви рикIиз вуч кIандатIа.

– Де, ахъая са хкет.

– Хъсан, хкет за ваз ахъайда, амма са шартIуналди: за хкет ахъ-айзамай къван гагъда на са витIни акъуддач. Эгер вун рахун хъайитIа, за ви бедендилай са черекдин чIул хътин хам хтIунда.

– Зун рази я, ахъая жуван хкет. Гададини хкет башламишна: Заз, аждагъан буба, 50 балкIан авай. Йис къурайди хъана чуьлда векъ къурана. БалкIанриз хъвадай яд кIанзавай. За зи рамаг вацIал гъална. ВацI муркIади къунвай. БалкIанар вацIув агатзавачир. За якIвалди муркIадай тIекв акъудна. Къаб гвачиз акурди, за жуван къилин къалпагъ алуд-на, гъадалди тIеквяй яд къачуз, балкIанриз яд гана. Ахпа муркIади къунвай вацIун язух чIугвана, кул-кус кIватIна, за вацIал цIай хъу-вуна. Гъахътин къати цIай хъана хъи,

вацІни ялавдиз элкъвена, вацІа авай къванерни кана. За тади кваз жуван къилин къалпагъни якІввахчуна.

И арада аждагъандиз са вуч ятІа лугъуз кІанзавай, амма икърар рикІел хкана, ам кисна. Регъуьхбан гадади вичин хкет давамарна: «Ахпа зун маса патахъ акъатна. ЯкІвалди са шумуд тар атІана, за са араба расна. Къве мирг яна, як тІуьна, абурун хамар тарарикай куьрсарна, зун элячІна фена. Къве къалай инал хтайла гъарай галаз ккІизвай къве чІижрел расалмиш хъана. Гъуьжет ни гзаф вирт кІватІдатІа лугъуникай тир.

– Ам регъятдиз тестикъариз жедай гъуьжет я, – лагъана за, – алад, фена вирт кІватІа, ни гзаф кІватІнатІа за лугъуда. Рази хъана чІижер, фена вирт кІватІиз. Са гъафтеда абур тарарикай куьрсарнавай миргерин целер виртІедив ацІурна. «Къве чІижрени сад хъиз вирт кІватІна, гъуьжетар акъалтІара» – лагъана за абруз.

Ахпа къве чІиж квай арабадиз вирт авай целерни хъияна, жувни

арабадиз хкаж хъана рекъе гъатна. И арада са чІиж акъваз хъана. Гъадан далудиз са къирмаж вегъез кІан хъайила, къирмаждин кІвенкІ чилихъ галукъна, зун цавариз хкаж хъана. Зун тадиз цавун синидин экъисай чкадикай куьрс хъана. Зи бахтунай хъиз заз чилел векъерин кІунтІ акуна. Зани энгел тавуна а кІунтІал хкадарна.

Цаварай кІунтІал хкадарна лагъайла мад аждагъандивай сабур хуьз хъанач, ада гъарайна: «Вун вуч зурба тапархъан я, гада?!»

– Ухайш – гъарайна регъуьхпанди, вун рахана, на икърар чІурна, гила за ви хамунай чІул атІуда.

ЧІул атІуз регъуьхбан аждагъандин хъуьтуьл руфунилай башламишна. ЧукІул галукънамазди пад хъайи руфунай гъуьрчехъандин квахънавай къве стхани аватна. Абур усал гъалда авай, амма чан аламай. Стхярни вахчуна регъуьхбан мад вичин регъуьз хтана, пуд стхани меслятдалди чпин кеспидал машгъул хъана. Гъабур гъана туна, зун куь патав хтана.

РАБ ГЫКИ АРАДАЛ АТАНА?

Квез виридаз таниш тир цвал-хвал ийидай раб гьар са кIвале ава. ШукIуь, цIалцIам, кIвенкI алай, гьал гилигун патал тIекв авай раб. И раб сифте нин рикIел атай алат ятIа дубньядал садазни чидач. Амма рапуниз агъзур йисарин тарих ава. Сифте рапар инсанри филдин кIарабрикай расиз хьана, ахпа хьиз гьайванрин крчаркай, ва геж хьиз цурукай.

Винел патан акунрай абур рипериз ухшар тир, чекмечиди кIвачин къапарай тIеквенар акъуддай рипериз. А рапарай тIеквенар авачир, гьал гилигун лап геж арадал атана. Сифте везифа абурун тIеквенар акъудун

тир. Устадвилелди балугьрин ва нуькIверин кIарабрикай раснавай рапар Къванцин девирдал гьалтзава.

Гьал гилигдай тIекв авай рапар сифте тежриба авай гьукуматрин рикIел атана, Италиядин, Грециядин гьукуматрин.

И чна ишлемишзавай рапар, гьулдандикай туькIуьрнавайбур Китайди арадал гъана. Европадиз абур негрийри тухвана. XIV лагъай асирда Германияда сифте яз рапар акъуддай фабрика ахъайна, гуьгъуьна Англияда, Францияда, виринра.

Гила лагъайтIа рапар галачиз чи уьмуьр фикирдиз гъун четин я.

Раб къиметдизни, акунризни са гъвечIи затI ятIани, ам гьазурун регъят кар туш. Са раб арадал гъун патал ам 20 касдин гьилелай физва, ахпа адакай гьа чаз чидай раб жезва.

Чулав кацыхъай Вучиз кичледа?

Чехи пай инсанри куьчедиз экъечГайла чулав кац рекьел акъатун чуру лишан яз гьисабда. Им агъзур йисарин идалай вилик арадал атанвай лишан я. Амма а лишандиз вичин ери-бине авачиз туш.

Египет дегъ замандин гьукуматрикай сад я. А уьлкведа кац пак гъайван яз къадай адет авай. Египетдин пачагъ дишегъли тир, адан тIвар ПаштI тир, къил лагайтIа кацин къил тир. Адет хъанвайвал Египетдин агъалийри ПаштIаз кIуьд уьмуьр авайди яз къазвай, вири кацериз хъиз, иллаки чулав кацериз. Дегъ замандин Египетда кац гиликъайла, ам кучуддацир, къурурна тадай, гъахътин кацер хуьдай къилдин сурарни авай. Инсанри чпин къил акъат тийидай крар ал-папарин хиве твадай вахтар тир. Гъавиляй, эгер чулав кац къейитIа, ам ал-паб къейи мисал жезвачир. Ал-паб кацин кIалубдаваз кIуьд сеферда хтун мумкин тир. Къведавайни яргъаз акъвазайтIа хъсан яз къазвай.

Са вахтара чулав кацин мефтIедикай жерягъри ажаиб дарманарни хкудиз хъана.

Куьне фикир ганатIа, чна гилани кац чукурдайла, адаз «Пишт!» лугьуда. И гаф гъа яргъал вахтарин пачагъ папан тIвар я чал агакънавайди. Гъахътин гафар чIала мад ава, куьз лагъайтIа, гафариз дуьнья тирвал сиясат ийидай адет ава.

Муца — муца

Ківалин са пипле
Къаларин бике,
Галчуриз ценер
Михьдайди ківалер.

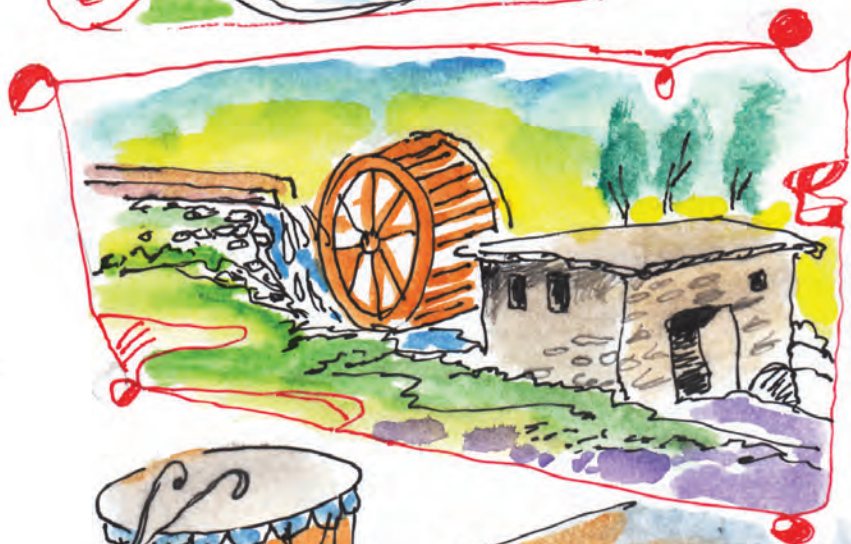
Сад хъфейла муькуьди къвез,
Чарх ягъиз, дуьньядал элкъвез,
Сад лацу вах, сад чулав вах,
Къалурзава чаз члавни вахт.

Ам бедел я бахтунин,
Ацукъдайди тахтуна.
Ківалин пипле рагъ ава,
Бахтлу хъуькъвел нагъв ала.

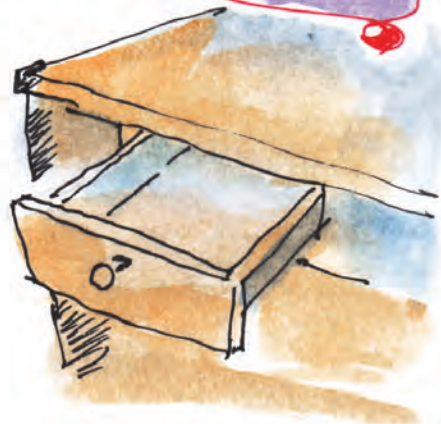
Рузи ругиз гадарна,
Хъел гъидач, чун шадарда.

Къилелай кIар илигайла
Шад жеда.
Хуьре-кIвале мел-мехъерин
Ад жеда.

Надинж затI я, дана туш,
Я къуншидин гада туш.
Кат-галтугун — пеше, кар,
Вич аквадач, ам я.....

Низ вуч?

Къекъверагриз къекъуьнар,
Фарфалагриз элкъуьнар.
Алверчийриз базарар,
Къуьреризни газарар.

Илим чирда алимри,
Тарсар гуда муаллимри.
Надинжвалда женжелри,
Тумбул яда темпелри.

Дуьз чукъванар къавариз,
Экуь рангар цавариз.
Кфил яда къепИнихъ —
Зи вах фидай ахвариз.

Гъуьрчехъандиз къирмеяр,
Хванахадиз гьебеяр.
Пад хкатна батИришдин,
КІанчни цІийи чекмеяр.

Къив язава саврухди,
ЧІалал къвезва аюхни.
Рахаз жезвач МетІавай —
АцІанва сив пасукІдив.

Соколёнок

ISSN№0206-7978

Карг

5/2019

сентябрь – октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информатизации, связи и
массовых коммуникаций Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор
М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

Художник обложки А. Качаев

Формат 60x84 ¹/₈.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 3,35.
Уч. печ. лист 3,26.

Сдан в печать 08.10.2019 г.

Выход в свет 11.10.2019 г.

Тираж 397 экз.

Заказ № 451.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколёнок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная